

SUOMEN
ILMASTOPANEELI
The Finnish Climate
Change Panel

Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa?

Paula Kivimaa, Suvi Huttunen, Anu Lähteenmäki-Uutela, Milja Heikkinen, Sirku Juhola, Minna Kaljonen, Jukka Käyhkö, Peter Lund, Klemetti Näkkäläjärvi & Annukka Vainio

Suomen ilmastopaneelin julkaisu 2/2021

Keskustelunavaus

1. Johdanto

Niin poliittinen kiinnostus kuin tutkimus ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta eli siitä, miten siirtymä kohti hiilineutraaliutta voidaan tehdä reilusti, on lisääntynyt merkittävästi viime vuosien aikana. Kysymys ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuudesta heijastuu yhteiskunnallisessa liikehdinnässä esimerkiksi Ranskan keltaliiviliikkeessä tai Suomen turvekeskustelussa. Jo vuosikymmen sitten oikeudenmukaisuus oli yksi keskeinen tekijä Saksan suurta energiakäännöstä (ns. *Energiewende*) koskevassa päätöksenteossa. Se, miten oikeudenmukaisesti ihmiset tuntevat tulevaisuuden kohdelluksi ilmastopolitiikassa, tulee keskeisesti vaikuttamaan siihen, miten ihmiset hyväksyvät ilmastotoimet ja miten lopulta onnistutaan ilmastomuutoksen hillitsemisessä ja siihen sopeutumisessa. Yhteiskunnallinen keskustelu vaikuttaa kuitenkin painottuneen lähinnä tulonjakokysymyksiin, vaikka laajempi näkökulma oikeudenmukaisuuteen on tarpeen.

Yksi ilmastopolitiikan¹ ominaisuuksista on globaalin ja ylisukupolvisen epäoikeudenmukaisuuden korjaaminen. Ilmastopäästöjen tuottamisen hyödyt tai ilmastomuutoksen aiheuttamat haitat ja riskit eivät jakaudu tasaisesti eri alueiden, talouden sektorien tai ihmisryhmien välillä (esim. Robinson ja Shine 2018). Ilmastopolitiikan vaikutuksetkaan eivät jakaudu tasaisesti (Carley ja Konisky 2020, Lamb ym. 2020, Markkanen ja Anger-Kraavi 2019). Esimerkiksi puhdasta teknologiaa ja kestäviä liiketoimintamalleja kehittävät yritykset hyötyvät ilmastopolitiikasta. Toisaalta ilmastopolitiikan aiheuttama elinkustannusten nousu sekä tiettyjen elinkeinojen harjoittamisen hankaloituminen tai työmahdollisuuksien väheneminen koetaan usein epäoikeudenmukaisena. Samalla, kun kussakin ilmastopolitiikkaa harjoittavassa maassa vastataan toimijoiden ja ryhmien esittämiin akuutteihin

¹ Tässä paperissa ilmastopolitiikalla tarkoitetaan julkisen vallan tekemiä toimia, joiden tavoitteena on ilmastomuutoksen torjunta ja ilmastomuutokseen sopeutuminen. Ilmastotavoitteisiin pääsemiseksi on useita erilaisia keinoja. Useita eri ohjauskeinoja kaikilla yhteiskunnan sektoreilla tullaan tarvitsemaan, jotta päästöt vähenevät riittävästi.

vaatimuksiin ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuudesta, on huomioitava globaali konteksti, pitkä aikajänne ja yhteiskunnissa jo olemassa olevat epäoikeudenmukaisuudet (Biermann ja Kalfagianni 2020, Juhola 2019). Jos kaikista muutoksista puhutaan epäoikeudenmukaisuuksina, voidaan tarpeettomasti hidastaa ilmastonmuutoksen torjuntaa tai siihen sopeutumista. Tämän vuoksi on tarpeen selvittää ja mahdollisimman objektiivisesti arvioida, mitä oikeudenmukainen eli reilu siirtymä ilmastopolitiikan kontekstissa tarkoittaa.

Oikeudenmukainen siirtymä (englanniksi *just transition*) on mainittu Pariisin ilmastopöytäkirjassa, jossa sitä käytettiin lähinnä viittaamaan työntekijöiden kannalta oikeudenmukaisen ilmastopolitiikan tekemiseen. Tarkemmin oikeudenmukainen siirtymä on mukana EU:n Vihreän kehityksen ohjelmassa (Euroopan komissio 2019). Sen keskeinen ajatus on, että ”ketään ei jätetä jälkeen”. Tämä tarkoittaa osallistamista sekä huomion kiinnittämistä paitsi työntekijöihin, myös toimialoihin ja alueisiin, joihin siirtymä eniten vaikuttaa. Samalla ilmastonmuutoksen hillinnän ja siihen sopeutumisen aiheuttama välttämätön muutos on hyväksyttävämpi ja myös etenee nopeammin.

Maailma ei nykytilassa ole oikeudenmukainen eri ihmisryhmien tai kansakuntien mahdollisuuksien, resurssien ja niiden hyödyntämisen osalta. Nykytila on myös muuttumassa: ilmastonmuutos voi muuttaa ihmisryhmien elinolosuhteita esimerkiksi tulvimisen, kuivuuden, lumipeitteen tai ääriämpötilojen suhteen. Sää- ja ilmasto-olosuhteiden alueellisia muutoksia voidaan joutua tulkitsemaan oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Ilmastopolitiikalla pyritään hillitsemään muutoksia ja mahdollistamaan muutoksiin sopeutumista. Parhaassa tapauksessa ilmastopolitiikan avulla voidaan poistaa olemassa olevia – esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden käytöstä ja tuotannosta johtuvia – epäoikeudenmukaisuuksia, kuten ympäristön saastumista. Joskus ilmastopolitiikka kuitenkin johtaa siihen, että olemassa olevat epäoikeudenmukaisuudet (kuten ihmisoikeusrikkomukset, lapsityö, paikalliset ympäristökatastrofit) vain siirtyvät sektorilta toiseen (esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden tuotannosta kriittisten mineraalien ja materiaalien kaivostoimintaan). Tämän takia on tärkeä edistää oikeudenmukaisuuden tarkastelua, pyrkiä vähentämään olemassa olevia epäoikeudenmukaisuuksia sekä kohtuullisesti kompensoida aiheutettuja uusia epäoikeudenmukaisuuksia.

Tämä keskustelunavaus lähtee siitä, että ilmastonmuutoksen torjuminen ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen on välttämätöntä globaalien ja ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Pariisin ilmastopöytäkirja ja EU:n ilmastopöytäkirja sitovat Suomea. Suomen pitää hoitaa yhteisestä tavoitteesta oma osansa, ja Suomen ilmastolakiin ollaankin ottamassa kansallinen hiili-neutraaliustavoite. Tässä työpöytäkirjassa esitellään oikeudenmukaisuuden määrittelyssä käytetty kolmijako sekä sitä läpileikkaavat oikeudenmukaisuuden tasot ja ihmisoikeusnäkökulma. Työpöytäkirjassa myös keskustellaan siitä, mitä voidaan pitää oikeudenmukaisena ja miten oikeudenmukaisuutta voidaan katsoa oikeustieteellisestä näkökulmasta. Työpöytäkirja tuottaa taustatietoa oikeudenmukaisuuden käsitteestä Suomen ilmastopolitiikan arviointia varten, huomioiden myös Suomen ilmastotoimien ja toimitusketjujen globaalit heijastusvaikutukset.

Tarkastelemme tutkimuskirjallisuuden pohjalta, mitä oikeudenmukaisuuden huomiointi ilmastopolitiikan yhteydessä tarkoittaa. Kartoitamme oikeudenmukaisuuden yleisiä periaatteita sekä perus- ja ihmisoikeuksien ilmastopolitiikalle asettamia reunaehdoja. Työpöytäkirjan tavoitteena on toimia keskustelunavauksena oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksista ja siitä, miten näiden pohdinta ja arviointi voitaisiin nivota kiinteämmin osaksi ilmastopoliittista päätöksentekoa. Työpöytäkirjassa esitettyä ulottuvuustarkastelua työstetään eteenpäin arviointikehikoksi sektorikohtaisissa sidosryhmätyöpöytäkirjoissa vuoden 2021 aikana. [Ilmastopaneelin oikeudenmukaisuushankkeen](#)² tavoitteena on tuottaa päätöksenteon tueksi ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden arviointia helpottavia kysymyksiä.

² Lisätietoja Suomen ilmastopaneelin hankkeesta *Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuus* verkkosivuilla www.ilmastopaneeli.fi/aineistot-ja-raportit/#ilmastopolitiikan-oikeudenmukaisuus.

2. Oikeudenmukaisuuden kolmijako

Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden tarkastelussa voidaan käyttää ympäristö- ja energia-oikeudenmukaisuuden tutkimuksessa usein käytettyä jaottelua oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksista (Schlosberg 2007, Jenkins ym. 2016, Sovacool ym. 2019, Williams ja Doyon 2019, Smaal ym. 2020). Jaottelu korostaa, että oikeudenmukaisuudessa ei ole kyse pelkästään jako-oikeudenmukaisuudesta eli siitä, miten ilmastopolitiikan hyödyt ja haitat jakautuvat yhteiskunnassa (esim. Rawls 1971), vaan huomiota on kiinnitettävä myös sosiokulttuuriseen eli tunnustavaan oikeudenmukaisuuteen ja menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen (ks. Taulukko 1.).

Taulukko 1. Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden kolmijako ja kaksi läpileikkaavaa oikeudenmukaisuusnäkökulmaa.

Jako-oikeudenmukaisuus	Tunnustava oikeudenmukaisuus	Menettelytapojen oikeudenmukaisuus
Miten suunnitellut politiikkatoimet vaikuttavat hyötyjen ja haittojen jakautumiseen? Miten olemassa olevia epäoikeudenmukaisuuksia voidaan suunniteltujen politiikkakeinojen avulla vähentää? Millaisia hyvittämiskeinoja on mahdollista käyttää ilmastopolitiikan aiheuttamien haittojen minimoimiseksi?	Ketkä, missä ja millaiset tarpeet sekä maailmankatsomukset otetaan huomioon politiikan valmistelussa, päätöksenteossa ja toimeenpanossa? Onko haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät tunnistettu ja huomioitu riittävästi ja reilusti? Voidaanko haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tilannetta parantaa suunniteltujen politiikkatoimien avulla?	Onko päätöstentien prosessi oikeudenmukainen? Voivatko kansalaiset ja eri ihmisryhmät, joita politiikkatoimet koskevat, osallistua ja vaikuttaa päätöksiin, ja onko heidän näkemyksensä huomioitu?
Yllä olevia läpileikkaavana: globaali (ts. kosmopoliittinen) oikeudenmukaisuus		
Yllä olevia läpileikkaavana: ihmisoikeuksien yhtäläisyyden näkökulma: kaikkien mahdollisuudet hyvään elämään, erilaisten tarpeiden tunnustaminen, kaikkien osallisuus		

Jako-oikeudenmukaisuus keskittyy kestävän siirtymän hyötyjen ja haittojen jakautumiseen yhteiskunnassa. Mitkä ovat olennaiset hyödyt ja haitat? Keiden välillä ne jakautuvat? Mikä olisi jakautumisen oikeudenmukainen perusta? (Sovacool ym. 2019, Williams ja Doyon 2019). Jako-oikeudenmukaisuus kiinnittää siis huomiota esimerkiksi erilaisten taloudellisten resurssien, hyvinvointi- ja terveysvaikutusten tai ympäristöriskien jakautumiseen. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen kohdalla tarkastellaan sekä ilmastonmuutokseen liittyvien riskien jakautumista että sopeutumistoimenpiteistä koituvien hyötyjen ja haittojen jakautumista. Hillinnän osalta paino on hillintätoimenpiteiden vaikutuksissa. Lähtökohtana jako-oikeudenmukaisuudelle on ilmastonmuutoksen tehokas torjunta sekä onnistunut sopeutuminen. Ilman niitä lopputulos ei voi olla oikeudenmukainen (Ciplet ja Harrison 2020).

Ilmastopolitiikan jakovaikutukset voivat kohdistua monille elämän osa-alueille, kuten asumiseen, ravitsemukseen, liikkumisen mahdollisuuksiin, elinkeinoihin ja työllisyyteen, turvallisuuteen tai yleisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämään ja osallistua yhteiskunnan toimintaan (Carley ja Konisky 2020, Järvelä ym. 2020, Kaljonen ym. 2020, Mullen ja Marsden 2016). Monet näistä kytkeytyvät myös

perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiin seikkoihin. Oikeudenmukaisuuden harkinnassa voidaan hyödyntää vaikutustenarvioinnista tuttuja tarkastelukohteita ja arvioida sekä suorien että epäsuorien hyötyjen ja haittojen suuruutta, kestoja, pysyvyyttä, todennäköisyyttä sekä sitä, miten suurta ihmisryhmää tai aluetta vaikutukset koskevat. Lisäksi on olennaista huomioida myös vaikutusten yhteenkietoutuminen ja kumuloituminen sekä vaikutusten jakautuminen ajallisesti.

Jako-oikeudenmukaisuuden yhteydessä ja siitä erillään on nostettu esiin myös *hyvittävä oikeudenmukaisuus*, jolla tarkoitetaan toteutuneiden haittojen kompensointia tai niiden vaikutusten lievittämistä erilaisten jakovaikutuksia tasaavien keinojen avulla (Williams ja Doyon 2019). Tällaisia ovat esimerkiksi tulonsiirrot, koulutus, työllisyystoimet ja aluekehitys (esim. Green ja Gambhir 2020). Ympäristövaikutusten osalta niihin voidaan laskea myös ekologinen tai ilmastopäästöjen kompensointi tai toimet, joilla pyritään lievittämään ilmastomuutoksen aiheuttamia haittoja (esim. Hyams ja Fawcett 2013). Hyvittävän oikeudenmukaisuuden mukaisten keinojen avulla voidaan muuten epä-oikeudenmukaisia politiikkakeinoja saattaa oikeudenmukaisemmiksi ja hyväksyttävämmiksi. Jako-oikeudenmukaisuutta onkin tärkeää tarkastella sekä yksittäisten politiikkatoimien että politiikkayhdistelmien näkökulmasta (vrt. Kivimaa ja Kern 2016, Rogge ja Reichardt 2016).

Tunnustava oikeudenmukaisuus huomioi ihmisten ja ihmisryhmien sosiokulttuurisia eroja, erilaisia asemia yhteiskunnissa sekä erilaisuudesta johtuvia erityisiä tarpeita ja haavoittuvuuksia, jotka on huomioitava pohdittaessa jako-oikeudenmukaisuutta ja menettelytapojen oikeudenmukaisuutta (Williams ja Doyon 2019). Pyrkimyksenä on välttää tiettyjen sosiokulttuuristen ryhmien dominointi ja edistää haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutumista (Fraser 2000). Tällöin oikeudenmukaisuuden ytimessä on tasapuolinen osallistumismahdollisuus yhteiskunnan toimintaan. Alkuperäiskansa saamelaiset on Suomessa yksi keskeinen tunnustettava ryhmä (Jaakkola ym. 2018), mutta tunnustava oikeudenmukaisuus kiinnittää huomiota myös esimerkiksi lasten tai vanhusten ja erilaisten sosioekonomisten ryhmien tai maahanmuuttajien asemaan. Alueelliset ja globaalit sekä ylisukupolviset kysymykset voidaan lukea myös osaksi tunnustavaa oikeudenmukaisuutta. On tärkeää huomioida niin tulevien sukupolvien oikeuksien toteutuminen kuin alueiden ja maiden välisten erojen vaikutukset oikeuksien toteutumismahdollisuuksiin (McCauley ja Heffron 2018). Tunnustavaan oikeudenmukaisuuteen voidaan ajatella kuuluvan myös esimerkiksi eläinten ja luonnon oikeuksien tunnustaminen, vaikka perinteisesti oikeudenmukaisuuden yhteiskuntafilosofiset tarkastelut keskittyvät vain ihmisten väliseen oikeudenmukaisuuteen (Celermajer ym. 2021, Schlosberg 2007).

Menettelytapojen oikeudenmukaisuudessa on kyse erilaisten päätöksentekoprosessien reiludesta. Tällöin tarkastellaan osallistumismahdollisuuksien tasapuolisuutta sekä päätöksenteon läpinäkyvyyttä, puolueettomuutta ja päätöksentekijöiden vastuuvollisuutta kansalaisille ja asukkaille. Siihen kuuluvat myös esimerkiksi valitusmahdollisuudet tehdyistä päätöksistä. Menettelytapojen oikeudenmukaisuuden ytimessä on ympäristö- ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden yhteydessä ollut epäkohtien esiin tuomisen mahdollisuus ja mahdollisuus vaikuttaa omaa yhteisöä koskeviin päätöksiin esimerkiksi päästöjä aiheuttavien laitosten sijoittelukysymyksissä. (Schlosberg 2007.) Menettelytapojen oikeudenmukaisuus on laajentunut käsittelemään hyväksyttävyyttä, osallistujien resilienssin ja kapasiteettien tukemista sekä monen tasoisia päätöksentekoprosesseja (McCauley ja Heffron 2018, Goddard ja Farely 2018). Menettelytapojen oikeudenmukaisuus on olennainen myös Fraserin (2010) poliittisessa oikeudenmukaisuudessa, johon liittyy se, miten käsiteltävät kysymykset, käsittelyn piiriin kuuluvat ihmiset ja käsittelyn paikka sekä prosessin kulku rajataan.

Menettelytapojen oikeudenmukaisuuden yhteydessä päätöksentekoprosessit ymmärretään laajasti kattaen kaikki vaiheet valmistelusta toteutuneen politiikan vaikutusten arviointiin. Menettelytapojen oikeudenmukaisuus on elimellisesti yhteydessä tunnustavaan oikeudenmukaisuuteen. Tähän liittyy erityisesti se, miten ihmisten erilaiset lähtökohdat ja kyvyt osallistua päätöksentekoon huomioidaan sekä se, millaista tietoa ja arvottamistapoja prosesseissa hyväksytään. Osallistumisen mahdollistaminen ei tarkoita ainoastaan erilaisia kuulemismahdollisuuksia, vaan se voidaan ymmärtää

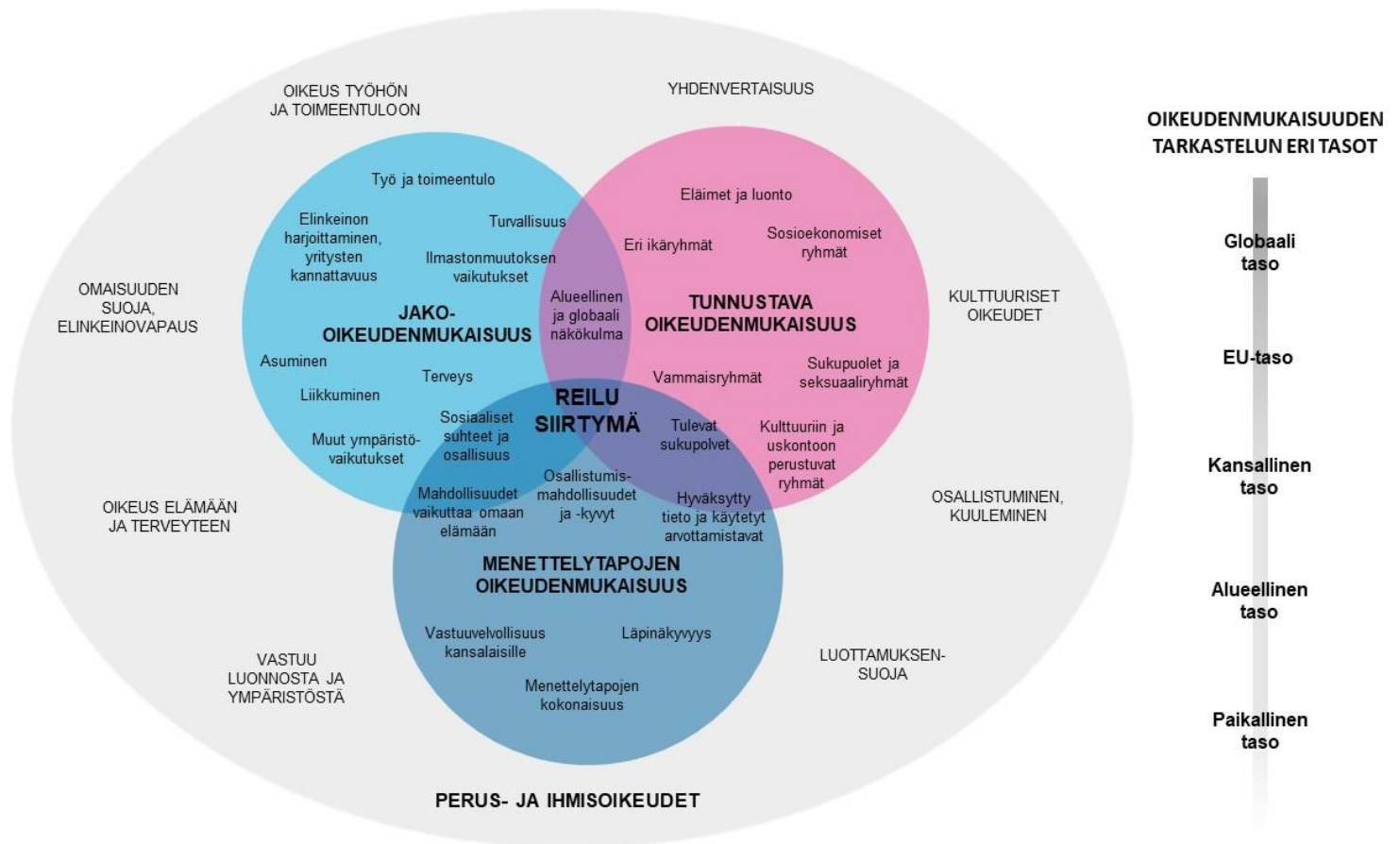
järjestelmänä, jossa erilaisissa tilanteissa hyödynnetään erilaisia tapoja (Chilvers ym. 2021). Tällöin menettelytapojen oikeudenmukaisuutta voidaan turvata esimerkiksi vahvistamalla kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia luoda ratkaisuja ja toimintatapoja ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen (Temper ym. 2018). Olennaista on myös läpinäkyvästi analysoida eri osapuolien näkemyksiä ja arvioida niiden tärkeyttä ja painoarvoa suhteessa toisiinsa (Li ja Wagenaar 2019). Poliitikan laatimisen kannalta menettelytapojen oikeudenmukaisuus on paitsi itseisarvo, myös väline muiden ulottuvuuksien tarkasteluun.

Edellä mainittujen ulottuvuuksien lisäksi voidaan tarkastella **läpileikkaavia näkökulmia oikeudenmukaisuuteen**. Jako-oikeudenmukaisuutta on perinteisesti tarkasteltu valtion sisällä (esim. Sovacool ym. 2019), mutta jos tarkastelutaso on laajempi, voidaan puhua kosmopoliittisesta tai globaalista oikeudenmukaisuudesta kolmea aiemmin mainittua ulottuvuutta läpileikkaavana tasona. *Kosmopoliittinen oikeudenmukaisuus* nostaa huomion valtion tasolta globaalille tasolle ja painottaa kaikkien ihmisten yhdenvertaisuutta, yhtäläisiä oikeuksia ja vastuuta toistensa hyvinvoinnista. Ilmastopoliitikan näkökulmasta kosmopoliittinen oikeudenmukaisuus on keskeistä esimerkiksi siinä, miten huomioidaan joidenkin valtioiden saama historiallinen hyöty ilmastonmuutosta aiheuttavien kumuloituvien päästöjen tuottamisesta, erityisesti koska pahiten kärsivät maat ovat usein vaikuttaneet suhteellisen vähän ongelman syntyyn (Helm 2009, Robinson ja Shine 2018).

Hillinnän osalta globaalit kysymykset liittyvät muun muassa toimenpiteiden vaikutuksiin muissa maissa globaalin kaupankäynnin, resurssivirtojen sekä päästölaskennan kautta. Esimerkiksi Suomen kansainvälisen kaupan ja kulutuksen kautta todelliset kulutus pohjaiset päästömme ovat lähes 50 prosenttia korkeammat kuin tuotantopohjaiset nettopäästöt, jotka raportoidaan 'Suomen päästöinä' (Friedlingstein ym. 2020). Tämä voidaan nähdä suomalaisten päästöjen ulkoistamisena Suomen ulkopuolelle, esimerkiksi Kiinaan. Suomalaisen kulutuksen globaalit päästöt ovat oikeudenmukaisuuden kannalta keskeinen kysymys, kun pyritään hyvin alhaisiin päästöihin. Toinen esimerkki suomalaisen kulutuksen oikeudenmukaisuusvaikutuksista rajojemme ulkopuolella on kestävässä energiamurroksessa käytettävien harvinaisten mineraalien eettiset kysymykset, kuten kaivostoiminnan paikalliset vaikutukset ympäristöön tai ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin (Martin ja Iles 2020). Globaalit ja paikalliset oikeudenmukaisuuden suhteet ei aina ole suoraviivainen. Paikallisesti tai kansallisesti oikeudenmukainen politiikka voi olla globaalit epäoikeudenmukaisuutta ja päinvastoin (Stavis ja Felli 2020).

Länsimaisessa oikeuskäsityksessä *ihmisoikeuksien yhtäläisyyden näkökulma* on keskeinen politiikan tekemisen kehys. Perus- ja ihmisoikeuksissa on jako-oikeudenmukaisuuteen, erityisesti perusvapauksien ja -tarpeiden toteutumiseen, liittyvää sisältöä. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä sekä haavoittuvien ryhmien suojeleminen ovat osa tunnistettavaa oikeudenmukaisuutta, ja kaikkien osallistuminen ja kuuleminen tukevat demokratiaa ja oikeusvaltiota. Perus- ja ihmisoikeudet tarjoavat selkeän perustan, jota vasten oikeudenmukaisuusarviointia tulisi tehdä. Oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet auttavat tarkentamaan esille nousevia poliittika- ja sektorikohtaisia kysymyksiä.

Erilaisten ulottuvuuksien erittelyn tarkoituksena on helpottaa oikeudenmukaisuuden jäsentämistä. On kuitenkin syytä huomioida, että oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet kietoutuvat yhteen eikä niitä aina ole helppo suoraviivaisesti erottaa toisistaan. Esimerkiksi jako-oikeudenmukaisuutta ja menettelytapojen oikeudenmukaisuutta tarkasteltaessa on tunnistettava ja tunnistettava haavoittuvat ryhmät ja erilaiset maailmankatsomukset ja tavat. Oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien pohjalta voidaan nostaa esiin keskeiset reilussa siirtymässä yleisesti huomioitavat asiat, jotka voidaan esittää myös kysymysten muodossa (Kuva 1, s. 6).

Kuva 1. Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden tarkastelussa huomioitavia teemoja kolmijaon (jako-oikeudenmukaisuus, tunnustava oikeudenmukaisuus ja menettelytapojen oikeudenmukaisuus) mukaan ryhmiteltyinä. Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat oikeudenmukaisuuden perustan. Oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida eri mittakaavatasoilla paikallisesta aina globaaliin asti.

3. Mikä on oikeudenmukaista?

Oikeudenmukaisuuden kolmijaon kehitykseen ovat vaikuttaneet erilaiset moraaliteoriat ja oikeudenmukaisuuden sovellukset (Schlossberg 2007, Fraser 2010). Kolmijako ei kuitenkaan sellaisenaan anna suoria suosituksia siitä, mitä resurssien reilu jakaminen ilmastopolitiikan yhteydessä käytännössä tarkoittaa tai miten sosiokulttuurinen tunnustaminen on tehtävä. Se nostaa esille peruseriaatteet, joiden mukaan oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida osana päätöksentekoa (Sikor 2014). Kolmijako tarvitsee tuekseen erilaisia oikeudenmukaisuuden periaatteista johdettuja kriteerejä (esim. Biermann ja Kalfagianni 2020). Poliittikan hyväksyttävyyteen kytkeytyvät kiistat juontuvat usein erilaisista tavoista ymmärtää sitä, mikä on oikeudenmukaista (Ciplet ja Harrison 2020).

Ennen kuin määritellään oikeudenmukaisuuden toteutumisen periaatteita, täytyy päättää, keitä oikeudenmukaisuuden tarkastelu koskee (rajaukset). Oikeudenmukaisen politiikan fokus on pitkälti ollut valtion asukkaiden keskinäisessä oikeudenmukaisuudessa, mutta ilmastopolitiikka laajentaa oikeudenmukaisuuden myös globaalille tasolle ja tulevia sukupolvia koskevaksi. Globaalit ja ylisukupolviset näkökulmat ovat keskeisiä oikeutuksia sille, että ilmastopolitiikkaa ylipäätään tehdään. Joskus oikeudenmukaisuus ulotetaan myös eläimiin ja luontoon itseisarvoisesti (ks. esim. Celermajer ym. 2021), ja Suomessakin on esimerkiksi eläinsuojelulain uudistamisen yhteydessä keskusteltu eläinten oikeuksien käsitteestä.

Tarkastelussa on myös tärkeää huomioida, mistä tilanteesta oikeudenmukaisuutta arvioidaan ja miten jo olemassa olevat epätasa-arvoisuudet ja saavutetut edut huomioidaan. Vähähiilisyssiirtymän kannalta keskittyminen nykytilaan ja muutoksen seurauksiin saattaa jättää olemassa olevien rakenteiden tuottaman epätasa-arvon huomioimatta (Velicu ja Barca 2020, Wood ja Roelich 2020). On todettu, että valmiiksi heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmiset ovat todennäköisesti myös haavoittuvampia niin ilmastonmuutoksen (Juhola 2019) kuin ilmastopolitiikankin suhteen (Markkanen ja Anger-Kraavi 2019). Esimerkiksi saamelaiden keskuudessa on tuotu esille, että sopeutumistoimet edellyttävät taloudellisia lisäresursseja ja että sopeutuminen tuo epätasa-arvoa ja jopa köyhyyttä saamelaisyhteisöjen välille ja sisällä (Furberg ym. 2011, Löf 2013, Näkkäljärvi ym. 2020). Toisaalta esimerkiksi energiaköyhyyttä ilmenee nykyisessäkin tilanteessa, ja eri sukupuolilla, sukupolvilla tai kulttuurisilla ryhmillä on erilaiset mahdollisuudet esimerkiksi maanomistukseen, työhön ja yrittämiseen. Jos ilmastopolitiikka muuttaa olemassa olevia epätasa-arvoisuuksia parempaan suuntaan, tarkoittaa se samalla sitä, että nykyisestä epätasa-arvosta hyötyvien suhteellinen asema heikkenee.

Ilmastopolitiikalta ei voida vaatia kaikkien olemassa olevien epätasa-arvoisuuksien korjaamista. Ilmastonmuutokseen hillintään ja sopeutumiseen tarvittavia toimia suunniteltaessa ja resursseja jaettaessa on kuitenkin olennaista pyrkiä siihen, ettei pahenneta jo olemassa olevia epätasa-arvoisuuksia tai luoda uusia ilman niiden kohtuullisia hyvittämiä. Tämä voi tarkoittaa myös saavutetuista eduista luopumista niille, joiden osuus globaalien resurssien kulutuksesta on planetaaristen rajojen näkökulmasta kestävämmällä tasolla. Lisäksi on varmistettava, että päätöksenteossa kuullaan kaikkia, eikä vain niitä, jotka olemassa olevista valtarakenteista johtuen saavat helposti äänensä kuuluviin (Shi et al., 2016). Muutosten hyväksymisessä ovat avuksi erilaiset hyvittävät keinot kuten siirtymäajat, rahalliset kompensatiot sekä elinkeino- ja aluepoliittiset tuet (Green ja Gambhir 2020). Kyse on myös arvovalinnoista ja erilaisten vaikutusten painoarvosta: kuinka paljon haittaa tai hyötyä ilmastonmuutoksen torjuminen tai siihen sopeutuminen saa tuottaa, jotta toimia voidaan vielä pitää oikeudenmukaisina kaikki ulottuvuudet ja tasot huomioon ottaen.

Yhteiskunnallisten hyötyjen ja kustannusten oikeudenmukaista jakautumista ja erilaisten ryhmien tai alueiden huomioimisen astetta voidaan perustella vetoamalla useisiin erilaisiin eettisiin tai yhteiskuntafilosofisiin näkemyksiin. Näkemykset juontavat erilaisista tavoista määritellä hyvää yhteiskuntaa ja ne ovat osin toisiaan täydentäviä, osin keskenään ristiriitaisia (esim. Lamont ja Favor 2017, Biermann ja Kalfagianni 2020). Esimerkiksi liberalisti painottaa yksilön vapauksia, utilitarianisti maksimoi yhteistä hyvää, ja ihmisten toimintamahdollisuuksia (capabilities) painottava huomioi yksilölliset tarpeet arvokkaan elämän mahdollistamiseksi. Esimerkiksi ilmastopolitiikan arvioinnissa usein hyödynnettävä kustannustehokkuuden periaate kytkeytyy yhteisen hyvän maksimointiin ja eli ajatukseen siitä, että saavutetaan mahdollisimman tehokkaat päästövähennykset mahdollisimman pienellä yhteisten resurssien käytöllä. Tämä näkökulma on tärkeä kansallisen politiikan suunnittelussa, mutta se ei vielä itsessään riitä oikeudenmukaisuuden saavuttamiseen. Tällainen kustannustehokkuuden tarkastelu keskittyy valtion tasolle, eikä huomioi politiikan paikallisia, globaaleja tai eri ryhmiin kohdistuvia erilaisia vaikutuksia.

4. Oikeudenmukaisuus oikeusjärjestelmän näkökulmasta

Osa oikeudenmukaisuutta koskevista näkemyksistä on vakiintunut osaksi kansainvälistä ja kansallista oikeusjärjestelmää oikeusperiaatteina. Nämä periaatteet vaikuttavat esimerkiksi Suomen valtiomuodon, talousjärjestelmän tai sosiaalipolitiikan käytäntöjen taustalla. Ilmastopolitiikkaa, samoin kuin mitä tahansa muutakin politiikkaa laaditaan näistä lähtökohdista käsin. Hyvin monet kansainvälisten ihmisoikeussopimusten takaamat oikeudet kytkeytyvät ilmastonmuutokseen ja ilmastotoimiin (UNEP 2015). Pariisin ilmastososopimuksessa (johdanto-osa) todetaan, että ilmastonmuutosta käsittelevissä toimissa on kunnioitettava ja edistettävä mm. oikeutta terveyteen, alkuperäiskansojen oikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa ja sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta.

Suomi on liberaali demokratia, jossa yksilönvapaudet ja yksilöiden välinen tasa-arvo ja tasapuolinen kohtelu ovat keskeisiä periaatteita. Oikeudenmukaisuutta lähestytään yksilökeskeisesti mutta tunnistaen ihmisen kuuluvan erilaisiin organisaatioihin tai ryhmiin. Toisaalta Suomen hyvinvointivaltio on vahvan yksilönvapauden sijaan painottanut yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kaikille asukkaille. Selkeimmin nämä painotukset näkyvät perustuslain takaamissa perusoikeuksissa. Ihmisoikeuksien käsitteellä viitataan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten turvaamiin oikeuksiin. Perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia voidaan pitää oikeudenmukaisuuden toteutumisen yhteiskunnallisesti hyväksytyjen perusedellytysten takaajina. Koska perusoikeudet ovat normihierarkian korkeimpaan oikeuslähteeseen hyväksytyjä arvoja ja tavoitteita, ne tarjoavat vahvan selkänöjan myös ilmasto- ja ympäristöpolitiikan oikeudenmukaisuuden tarkastelulle. Toisaalta sellaisiin etuihin on vaikea vedota, jotka eivät ole perusoikeuksia.

Ihmisille tärkeät ja valtion rooliin kuuluviksi nähdyt asiat on siis kussakin maassa kirjattu perusoikeuksiksi. Oikeudet liittyvät jokaisen perustarpeisiin eli vapauksiin ja perushyödykkeiden jakautumiseen. Yhdenvertaisuus (PL 6 §) on Suomessa keskeinen perusoikeus. Kaikki ovat yhdenvertaisia, ja kaikilla on samat perusoikeudet. Yhdenvertaisuus tarkoittaa erilaisten ihmisten tosiasiallista tasa-arvoa. Esimerkiksi asuinpaikan, iän tai vammaisuuden vaikutus otetaan huomioon, kun arvioidaan tasapuolisia toimintamahdollisuuksia. Samojen toimintamahdollisuuksien toteutuminen vaatii erilaisia resursseja erilaisille ja erilaisissa olosuhteissa eläville ihmisille.

Ilmastopolitiikkaan liittyy perusoikeuksista olennaisesti ympäristöperusoikeus (PL 20 §), jonka mukaan "vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille". "Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon" (PL 20.2 §). Käytännön ilmastopolitiikassa omaisuuden suoja (PL 15 §) sekä oikeus työhön ja elinkeinovapaus (PL 18 §) ovat ne perusoikeudet, joita joudutaan punnitsemaan ympäristöperusoikeuden rinnalla ja jopa sitä vastaan. Ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi omaisuuden käyttöä voidaan joutua rajoittamaan, ja työpaikkoja ja elinkeinoja voidaan siirtymässä menettää. Perustuslain 15 §:n mukaan "jokaisen omaisuus on turvattu", ja 18 §:n mukaan "jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla" (18.1 §). "Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön" (18.2 §). Käytännössä valtiolta tarvitaan tukea ja kannustimia, jotta ihmiset löytävät uutta työtä, uusia elinkeinoja sekä uutta käyttöä omaisuudelle. Vapaus liikkua ja valita asuinpaikka (PL 9 §) vaativat liikkumismahdollisuuksia ja myös laajemmin hyvän elämän edellytyksiä eri alueilla. Oikeus omaan kulttuuriin (PL 17 §) liittyy esimerkiksi siihen, että alkuperäiskansa saamelaisien perinteisiä elinkeinoja autetaan sopeutumaan. Saamelaisille ilmastonmuutokseen sopeutumisessa on kyse kulttuurin tulevaisuudesta: miten paljon voidaan sopeutua menettämättä kulttuuria? (Näkkäläjäarvi ym. 2020). Luottamuksensuojan periaate turvaa oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta muutostilanteessa. Ympäristön kannalta haitallista toimintaa kieltäessä ja uusia vaatimuksia asetettaessa käytetään usein siirtymäaikoja, jotta toimijoilla on aikaa sopeutua. Oikeudenmukainen siirtymä on ilmastolakeihin kirjaamisen myötä kehityksessä itsenäiseksi oikeusperiaatteeksi (Hildén ym. 2021).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vaikka parlamentti on demokraattisesti valittu ja edustaa kansaa, perustuslaki ja ihmisoikeussopimukset ovat sitä ylempänä: niiden on tarkoitettu sitovan kaikkien parlamenttien käsiä. Valtion vastuulla on toteuttaa perus- ja ihmisoikeudet myös silloin, kun ihminen itse ei ole pystyvä tai kiinnostunut niitä vaatimaan. Kaikkien perusoikeuksien osalta ensisijaista on pyrkiä välttämään perusoikeusrajoituksia. Perusoikeuksia voidaan rajoittaa, jos siihen on hyväksyttävä syy, esimerkiksi toisen perusoikeuden toteuttaminen. Perusoikeusrajoitusten tulee noudattaa suhteellisuusperiaatetta sekä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimusta. Mitään perusoikeutta ei saa normaalilla

lainsäädännöllä rajoittaa ns. ytimeen saakka eli siten, että sen olennainen sisältö menetetään. (Oikeusministeriö: Lainkirjoittajan opas.)

Jos ympäristöperusoikeus vahvistuu yhteiskunnassa, muita perusoikeuksia voidaan joutua tulkitsemaan uudelleen. Lainsäätäjä voi lisätä uusia oikeuksia perustuslakiin tai tarkentaa vanhoja. Oikeuksia voitaisiin myös poistaa perustuslaista noudattamalla perustuslainsäätämisyjärjestystä. Valtio voisi samalla irtautua kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista. Näin edes perus- ja ihmisoikeudet eivät ole täysin pysyviä.

Perus- ja ihmisoikeuksien pohjalta ja oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksien avulla voidaan hahmottaa ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden perustaso. Valtion vastuulla on taata ainakin perusvapauksien toteutuminen ja perustarpeiden tyydyttyminen sekä mahdollistaa yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua näiden määrittelyyn.

Ilmastopolitiikkaan ja perusoikeuksiin liittyviä esimerkkejä

- Ilmastomuutoksiin ja oikeuksiin liittyvistä tuomioistuinpäätöksistä tunnetuin on Alankomaiden Urgenda-tapaus (ECLI:NL:HR:2019:2006), jossa maan korkein tuomioistuin määräsi hallituksen tehostamaan ilmastotoimia. Samoin Irlannissa (Appeal No: 205/19) korkein oikeus määräsi suunnittelemaan yksityiskohtaisesti, miten kansainvälisesti sovittuihin ja kansallisesti asetettuihin päästövähennyksiin päästään. Portugalilaisten nuorten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa nostamassa kanteessa (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States (no. 39371/20) myös Suomi on vastaajana. Ilmastokanteissa valtioita vaaditaan turvaamaan mm. oikeus elämään.
- Suomessa perustuslakivaliokunta (PeVL 55/2018 vp.) sovitti ilmastotavoitteet yhteen PL 15 §:n ja 18 §:n kanssa: kivihiilen energiakäyttö voitiin omaisuuden suojan ja elinkeinovapauden estämättä kieltää ilman korvauksia, kun siirtymäaika on pitkä.
- Tapauksessa KHO:2020:124 saamelaiden kulttuurisia oikeuksia poronhoitoon turvattiin rajoittamalla muiden elinkeinonharjoittajien oikeutta harjoittaa koneellista kullankaivuuta. Ilmastopolitiikka voi vaatia samanlaista perusoikeuksien yhteensovittamista.

5. Johtopäätökset

Yllä olevan tarkastelun perusteella voidaan vetää seuraavat johtopäätökset ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuusarvioinnin jatkokehityksen taustaksi ja ohjeistamaan poliittista päätöksentekoa:

- Ilmastopolitiikkaa tarvitaan globaalin ja ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi. Epäonnistuminen ilmastomuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa tuottaa epäoikeudenmukaisuutta.
- Ilmastopoliittisilla toimilla on erilaisia vaikutuksia oikeudenmukaisuuteen. Ilmastopolitiikan avulla voidaan poistaa tai vähentää olemassa olevia epäoikeudenmukaisuuksia, mutta samalla se voi tuottaa uudenlaista epäoikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuuden arvioinnin tulee ottaa huomioon olemassa olevat epäoikeudenmukaisuudet ja eriarvoisuudet sekä tarkastella ilmastopolitiikasta nousevia uusia epäoikeudenmukaisuuksia.

- Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida jako-oikeudenmukaisuuden, tunnustavan oikeudenmukaisuuden ja menettelytapojen oikeudenmukaisuuden kautta. Näiden lisäksi on tärkeää arvioida oikeudenmukaisuutta eri skaaloilla paikallisista vaikutuksista globaaleihin ja välittömistä vaikutuksista pitkällä aikavälillä toteutuviin. Ulottuvuuksien ja skaalojen avulla voidaan kartoittaa oikeudenmukaisuuden kannalta olennaiset suorat ja epäsuorat vaikutukset, jotka tulee huomioida ilmastopoliittisessa harkinnassa ja päätöksenteossa läpinäkyvästi.
- Perus- ja ihmisoikeudet velvoittavat valtiota. Niiden tarkasta sisällöstä voidaan kiistellä, mutta niiden velvoittavuutta ei voida poistaa normaalilla lainsäädännöllä. Perus- ja ihmisoikeusarviointi tarjoaa perustan oikeudenmukaisen ilmastopolitiikan tekemiselle. Oikeudet turvaavat jokaiselle vapauden ja perustarpeiden toteutumisen. Suomessa kaikilla tulee olla varaa energiaan, ruokaan ja liikkumiseen. Vapaus valita asuinpaikka, ammatti ja elinkeino sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin ovat merkittäviä oikeuksia niin identiteetin kuin sosiaalisten suhteiden näkökulmasta.
- Ihmisoikeuksien tulee toteutua myös hyödykkeiden globaaleissa tuotantoketjuissa. Orjuudesta ja epäinhimillisistä työolosuhteista hyötyminen on erityisen epäoikeudenmukaista.
- Tarvitaan uusia arviointikriteereitä ja menettelytapoja ratkomaan tilanteita, joissa ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden arviointi osoittaa ristiriitaitilanteita. Näitä tilanteita voi syntyä, kun ilmastopolitiikka vahvistaa luontoon, ympäristöön ja terveyteen liittyviä perusoikeuksia ja samalla rajoittaa oikeuksia elinkeinon harjoittamiseen tai työhön ja toimeentuloon tai kun oikeudenmukaisuuden edistäminen Suomessa aiheuttaa epäoikeudenmukaisuutta muualla maailmassa.

Lähteet

Biermann, F., Kalfagianni, A. 2020. Planetary justice: A research framework. *Earth System Governance* 6, 100049. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2020.100049>.

Celermajer, D., Schlosberg, D., Rickards, L., Steward-Harawira, M., Thaler, M., Tschakert, P., Verlie, B., Winter, C. 2021. Multispecies justice. Theories, challenges, and a research agenda for environmental politics. *Environmental Politics*, 30, 119–140.

Carley, S., Konisky, D.M. 2020. The justice and equity implications of the clean energy transition. *Nature Energy* 5, 569–577.

Chilvers, J., Bellamy, R., Pallett, H., Hargreaves, T. 2021. A systemic approach to mapping participation with low-carbon energy transitions. *Nature Energy* 6, 250–259. <https://doi.org/10.1038/s41560-020-00762-w>.

Ciplet, D., Harrison, J.L., 2020. Transition tensions: mapping conflicts in movements for a just and sustainable transition. *Environmental Politics* 29, 435–456. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1595883>.

Euroopan komissio 2019. Komission tiedonanto. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. COM (2019) 640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>.

Fraser, N. 2000. Rethinking recognition. *New Left Review* 3, 107–120.

Fraser, N. 2010. Who counts? Dilemmas of justice in a postwestphalian world. *Antipode* 41, 281–297.

Friedlingstein, Pi., O'Sullivan, M., Jones, M. W., Andrew, R. M., Hauck, J., Olsen, A., Peters, G. P., Peters, W., Pongratz, J., Sitch, S., Le Quéré, C., Canadell, J. G., Ciais, P., Jackson, R. B., Alin, S., Aragão, L. E. O. C., Arneeth, A., Arora, V., Bates, N. R., Becker, M., Benoit-Cattin, A., Bittig, H. C., Bopp, L., Bultan, S., Chandra, N., Chevallier, F., Chini, L. P., Evans, W., Florentie, L., Forster, P. M., Gasser, T., Gehlen, M., Gilfillan, D., Gkritzalis, T., Gregor, L., Gruber, N., Harris, I., Hartung, K., Haverd, V., Houghton, R. A., Ilyina, T., Jain, A. K., Joetzjer, E.,

- Kadono, K., Kato, E., Kitidis, V., Korsbakken, J. I., Landschützer, P., Lefèvre, N., Lenton, A., Lienert, S., Liu, Z., Lombardozzi, D., Marland, G., Metz, N., Munro, D. R., Nabel, J. E. M. S., Nakaoka, S.-I., Niwa, Y., O'Brien, K., Ono, T., Palmer, P. I., Pierrot, D., Poulter, B., Resplandy, L., Robertson, E., Rödenbeck, C., Schwinger, J., Séférian, R., Skjelvan, I., Smith, A. J. P., Sutton, A. J., Tanhua, T., Tans, P. P., Tian, H., Tilbrook, B., van der Werf, G., Vuichard, N., Walker, A. P., Wanninkhof, R., Watson, A. J., Willis, D., Wiltshire, A. J., Yuan, W., Yue, X., Zaehle, S. 2020. Global Carbon Budget 2020, *Earth Syst. Sci. Data*, 12, 3269–3340, <https://doi.org/10.5194/essd-12-3269-2020>.
- Furberg, M., Evengård, B., Nilsson, M. 2011. Facing the limit of resilience: perceptions of climate change among reindeer herding Sami in Sweden. *Global Health Action* 4, 1–11. <https://doi.org/10.3402/gha.v4i0.8417>.
- Goddard, G., Farelly, M. A. 2018. Just transition management: Balancing just outcomes with just processes in Australian renewable energy transitions. *Applied Energy* 225, 110–123.
- Green, F., Gambhir, A. 2020. Transitional assistance policies for just, equitable and smooth low-carbon transitions: who, what and how? *Climate Policy* 28, 902–921. <https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1657379>.
- Helm, D. 2009. Climate-change policy: Why has so little been achieved? Teoksessa C. Hepburn, Helm D. (toim.), *The economics and politics of climate change*. Oxford: Oxford University Press. s. 9–35.
- Hildén, M., Auvinen, K., Berninger, K., Björklund, M., Ekholm, T., Ekroos, A., Huttunen, S., Hyytiäinen, K., Kokko, K., Lähteenmäki-Uutela, A., Mehling, M., Perrels, A., Seppälä, J., Soimakallio, S., Tikkakoski, P., Toivonen, E., Tynkkynen, O. 2021. Mahdollisuudet vahvistaa ilmastolakia uusilla keinoilla. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:5.
- Hughes, S., Hoffmann, M. 2020. Just urban transitions: Toward a research agenda, *WIREs Climate Change*, DOI: 10.1002/wcc.640.
- Hyams, K., Fawcett, T. 2013. The ethics of carbon offsetting. *WIREs Climate Change* 4, 91–98.
- Jaakkola, J.J.K., Juntunen, S., Näkkäläjärvi, K. 2018. The Holistic Effects of Climate Change on the Culture, Well-Being, and Health of the Saami, the Only Indigenous People in the European Union. *Current Environmental Health Reports* 5, 1–17. <https://doi.org/10.1007/s40572-018-0211-2>.
- Jenkins, K., McCauley, D., Heffron, R., Stephan, H., Rehner, R. 2016. Energy justice: a conceptual review. *Energy Research & Social Sciences* 11, 174–182.
- Juhola, S. K. 2019. Responsibility for climate change adaptation. *WIREs Climate Change*, 10:5. <https://doi.org/10.1002/wcc.608>.
- Järvelä, M., Kortetmäki, T., Huttunen, S., Turunen, A., Tossavainen, S. 2020. Ilmastotoiminen sosiaalinen hyväksyttävyyks. Suomen ilmastopaneeli. Raportti 1/2020.
- Kaljonen, M., Huttunen, S., Karttunen, K., Kortetmäki, T., Niemi, J., Saarinen, M., Salminen, J., Valsta, L. 2020. Reilu ruokamurros vaatii eri tavoitteita yhteensovittavaa politiikkaa ja laajaa osallistumista. Just food policy brief. Lokakuu 2020. Saatavilla osoitteesta: https://issuu.com/suomenymparistokeskus/docs/justfood-policybrief_fi_10-2020_screen?fr=sYjlkODIxNDk4NDU.
- Lamb, W. F., Antal, M., Bohnenberger, K., Brand-Correa, L. I., Müller-Hansen, F., Jacob, M., Minx, J. C., Raiser, K., Williams, L., Sovacool, B. K. 2020. What are the social outcomes of climate policies? A systemic map and review of the ex-post literature. *Environmental Research Letters* 15, 113006.
- Lamont, J., Favor C. 2017. Distributive Justice. Teoksessa Zalta, E., N. (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Talvi 2017 versio) <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/justice-distributive/>.
- Li, Y., Wagenaar, H. 2019. Revisiting Deliberative Policy Analysis. *Policy Studies* 40, 427–436. DOI: 10.1080/01442872.2019.1618813.

- Löf, A. 2013. Examining limits and barriers to climate change adaptation in an Indigenous reindeer herding community. *Climate and Development* 5, 328–339. <https://doi.org/10.1080/17565529.2013.831338>.
- Markkanen, S., Anger-Kraavi, A. 2019. Social impacts of climate change mitigation policies and their implications for inequality. *Climate Policy* 19, 827–844.
- Martin, A., Iles, A. 2020. The Ethics of Rare Earth Elements Over Time and Space. *HYLE – International Journal of Philosophy for Chemistry* 26, 5–30.
- McCauley, D., Heffron, R. 2018. Just transition: integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy* 119, 1–7.
- Mullen, C., Marsden, G. 2016. Mobility justice in low carbon energy transitions. *Energy Research & Social Science* 18, 109–117.
- Näkkäljärvi, K., Juntunen, S., Jaakkola, J.J.K. 2020. SAAMI – Saamelaisten sopeutuminen ilmastonmuutokseen -hankkeen tieteellinen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-930-1>.
- Oikeusministeriö. Lainkirjoittajan opas. Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet. Luku 4. Perusoikeudet.
- Rawls, J. 1971. *A theory of justice*. Harvard University Press, Cambridge.
- Robinson, M., Shine, T. 2018. Achieving a climate justice pathway to 1.5°C. *Nature Climate Change* 8, 564–569.
- Schlosberg, D. 2007. *Defining Environmental Justice: Theories, Movements and Nature*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Shi, L., Chu, E., Anguelovskin, I., Aylett, A., Debats, J., Goh, K., Schenk, T., Seto, K. C., Dodman, D., Roberts, D., Roberts, J. T., VanDeever, S. D. 2016. Roadmap towards justice in urban climate adaptation research. *Nature Climate Change*, 6(2), 131–137.
- Sikor, T., Martin, A., Fisher, J., He, J. 2014. Toward an Empirical Analysis of Justice in Ecosystem Governance. *Conservation Letters* 7 (6): 524–532. DOI: 10.1111/conl.12142.
- Smaal, S.A.L., Dessenin, J., Wind, B.J., Rogge, E. 2020. Social justice-oriented narratives in European urban food strategies: Bringing forward redistribution, recognition and representation. *Agric Hum Values*. <https://doi.org/10.1007/s10460-020-10179-6>.
- Sovacool, B. K., Martiskainen, M., Hook, A., Baker, L. 2019. Decarbonization and Its Discontents: A Critical Energy Justice Perspective on Four Low Carbon Transitions. *Climatic Change* 155, 581–619.
- Temper, L., Walter, M., Rodriguez, I., Kothari, A., Turhan, E. 2018. A perspective on radical transformations to sustainability: resistances, movements and alternatives. *Sustain. Sci.*, 13, 747–764.
- United Nations Environment Programme (UNEP). 2015. *Climate Change and Human Rights*.
- Velicu, I., Barca, S. 2020. The just transition and its work of inequality. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 16, 263–273.
- Verlinghieri, E., Schwanen, T. 2020. Transport and mobility justice: Evolving discussions. *Journal of Transport Geography* 87, 102798.
- Winkler, H. 2020. Towards a theory of just transition: A neo-Gramscian understanding of how to shift development pathways to zero poverty and zero carbon. *Energy Research & Social Science* 70, 101789.
- Wood, N., Roelich, K. 2020. Substantiating Energy Justice: Creating a Space to Understand Energy Dilemmas. *Sustainability* 12(5), 1917. <https://doi.org/10.3390/su12051917>.

© Suomen ilmastopaneeli

Julkaistu [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä.

Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021
Keskustelunavaus

Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa?

Tekijät:

Paula Kivimaa, Suvi Huttunen, Anu Lähteenmäki-Uutela, Milja Heikkinen, Sirkku Juhola, Minna Kaljonen, Jukka Käyhkö, Peter Lund, Klemetti Näkkäljärvi ja Annukka Vainio

ISSN: 2737-0984

ISBN: 978-952-7457-01-6

DOI: <https://doi.org/10.31885/9789527457016>

Viittausohje:

Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäljärvi, K. ja Vainio, A., 2021. Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa? Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021.

Suomen ilmastopaneeli edistää tieteen ja politiikan välistä vuoropuhelua ilmastokysymyksissä. Se antaa suosituksia hallituksen ilmastopoliittiseen päätöksentekoon ja vahvistaa monitieteellistä otetta ilmastotieteissä. Ilmastopaneelin selvitykset ja kannanotot tehdään tieteellisin perustein.

info@ilmastopaneeli.fi

www.ilmastopaneeli.fi

 [@Ilmastopaneeli1](https://twitter.com/Ilmastopaneeli1)